

December 6. Miklós

(A kis-ázsiai Myra szent püspöke; †345 körül.)

Lizia tartomány Patara nevű városában született gazdag, istenfélő szülőktől, akik sokáig gyermekáldás nélkül éltek, ám hosszas könyörgésükre Isten Miklóssal ajándékozta meg őket. Az Érdy-kódexben található legendájában gazdag szüleit döghalál ragadta el, ő minden örökségét a szegények között osztotta szét. Csecsemőkorában szerdán és pénteken az esti órákig megtartóztatta magát édesanyja tejétől; később, már felnőttként a szerdai és pénteki böjtöt élete végéig megtartotta. Kerülte a rossz társaságot, virrasztott, böjtölt, őrizte tisztaságát, és csak olyan olvasmányokkal foglalkozott melyek lelke üdvét előmozdították. Felnőve keresztyja, a mirai püspök pappá szentelte. Miklós e nagy tisztségre megkettőzte buzgalmát: még többet böjtölt, imádkozott és gyakorolta a jócselekedeteket. Szüleitől örökölt vagyonát a szegények megsegítésére fordította. Hazai legendájában egy elszegényedett nemesember három lányát az ablakon át bedobott, keszkenőbe kötött aranszálakkal mentette meg a feslett élettől. Más legendája szerint az elszegényedett apa azt javallotta felnőtt lányainak, hogy a maguk megsegítésére bocsássák áruba testüket. Midőn ez Miklós tudomására jutott, éjjelenként az apa szobájába annyi pénzt dobott, hogy egyiküket tisztességgel kiházásíthassa. Később a másik kettő kiházásítására is folytatta a pénzdobálást, megmentve így apát és lányait. Utolsó alkalommal a hálás apa utánafut, s felfedi kiletét; Miklós kéri, hogy tartsa ezt titokban, ám másnap már az egész város tudja az esetet. Miklós példásan beteljesítette, amit Jézus mond: *„Te pedig mikor alamizsnát adsz, ne tudja balkezed, mi cselekszik jobbkezed, hogy alamizsnád titokban legyen; és Atyád, ki lát a rejtekben, megfizet neked”* (Mt.6,3-4). A népszerűség elől zárdába menekül, ám keresztyja parancsára a zárda vezetője lesz, mely feladatát pontosan és buzgón végzi. Vágyat érez a Szentföldre zarándokolni s ott elvonultan élni egy ideig; mikor hajóra száll, vihart jövendöl. A hajósok kinevetik – ám hamarost végzetes vihar éri őket a nyílt vízen, s alig győznek bocsánatért könyörögni s kérni Miklóst, hogy csillapítaná le a tengert imájával. Miklós imádkozni kezd, s a tenger csakhamar elcsendesedik. Ezt később több alkalommal is megteszi, így méltán lesz a hajósok közbenjárója. Kikötés után szeretne elvonulni Egyiptomban, ám isteni kijelentésre visszatér a kolostor élére, ahol korábban szolgált. De itt sincsen sokáig maradása: újabb isteni intésre Liciából Mirába megy. Itt a szomszéd püspökök épp a megüresedett püspöki szék betöltéséről tanakodtak. Egyikük Istentől jelet kap, hogy aki másnap elsőként lép a templomba, s Miklós lesz a neve, ő legyen az új püspök. Másnap Miklós elsőként lép a templomba, s a felvilágosított püspök nevét kérdezve azonnal a többi püspök elé vezet, ahol minden könyhullatása dacára püspökké szentelik.

Miklós, meg akarván felelni a nagyobb feladatnak, még szigorúbb önmagához: püspöki öltözete alatt vezeklőruhát visel; naponta csak egyszer eszik, ám húst többé nem vesz magához; a földön alszik, s ott is csak keveset; még többet imádkozik; naponta szentmisét mutat be; a betegeket, foglyokat és szegényeket látogatván a városban szinte minden vagyonát szétosztogatja; minden vásár- és ünnepnap prédikál; minden templomot és plébániát végiglátogat s ellát pappal és anyagiakkal.

Ám a város nagy része ekkor még pogány volt – Miklós házról-házra jár, hogy a keresztyéket hitükben megerősítse, a halállal mit sem törődve hirdetve Krisztust. Ezen felbőszülve Diocletianus alatt a császári hivatalnokok parancsára elfogták, s a városon kívülre hurcolták és bebörtönözték, itt raboskodott egészen Nagy Konstantin trónra lépéséig. Ekkor a császár elrendelte a pogány szentélyek lerombolását, s helyükbe keresztyén templomok építését; Miklós e vágyott munkát a maga püspöki megyéjében maradéktalanul elvégezte.

Nem sokkal ezután az ariánusok ellen küzd: 325-ben a niceai egyetemes zsinaton Ariust haragjában felpofozza. (Arius tanításában Jézus Krisztus nem Isten Fia, hanem csak ember; ezzel a Szentháromságot tagadja, s ezt Miklós – Krisztus katonája – nem hagyhatta szó nélkül). Ide kapcsolódik az a történet is, mely a virgács eredetét magyarázza. *„Nagy volt szent Miklós*

tisztelete különösen a keleti egyházban és innét vették át a nyugatiak is, de itt néhol zsolozsmája sajtósága miatt ellenkezésre talált. Így egy «*Maria de charitate*» kolostorban a prior nem akarta megengedni a szerzeteseknek, hogy imadkozzák, mert úgymond «*új, sőt tréfás énekeket az én kolostoromban nem fognak énekelni!*» Elérkezett Miklós napja és a szerzetesek szomorúan tértek nyugovóra. Mikor lefeküdtek «*íme szent Miklós a prior előtt látható, de borzalmas alakban megjelent és kiragadván őt üstökénél fogva ágyából a hálóterem padlójához vágta és elkezdvén az «O Pastor aeterna» karverset, minden szó után a virgácsokkal, melyet kezeiben tartott, hatalmas ütésekkel mért annak a hátára. Ily módon mérges hangon elénekelte egész végig a karverset. Mikor a zajra mindenki fölébredt, félholtan vitték vissza a priort ágyába, aki magához térve, így szólt: Menjetekek és csak énekeljetekek szent Miklós új történetét!*»

Egyszer, Mirához közel egy pénzéhes hivatalnok, Eustachius (aki nem azonos szent Eusztákkal), hogy megszerezze vagyonukat, három ártatlan embert halálra ítélt. Mikor ez Miklós tudomására jutott, odasietett, s a szerencsétleneket már a vesztőhelyen találta. A bakóra kiáltott s kiragadta kezéből a pallost, előszámálva a hivatalnok bűneit, megmentve ezáltal az ártatlanokat. Más alkalommal, mikor Konstantin császár, főudvarmestere, Ablavius féltékeny parancsára három tábornokát ki akarta végeztetni kiket korábban Frigiába küldött aholis Miklós közbenjárására a véres harc elmaradt, ezek hallván Miklós püspökről és csodáiról, hozzá könyörögtek a halálveszélyből való szabadulásért. A kivégzés előtti éjjel Konstantin és Ablavius is álmodott: mindkettőjüknek Miklós jelent meg és Isten haragjával fenyegette őket ha ezen parancsot haladéktalanul vissza nem vonják; megrettenve elálltak szándékuktól. Ugyanekkor Miklós a segítségét kérő hajósoknak is megjelent, biztosan kezébe véve a kormányt, s parthoz vezetve a hajót. Majd mikor hálálkodni akartak neki, elősorolta bűneiket mondván, hogy bűneik miatt voltak kitéve e veszélynek – megtérvén pedig elbocsátotta őket.

Sok halottat is föltámasztott, köztük három gyermeket, ezért gyakran ábrázolják három gyermek társaságában.

Nagy szent Gergely írja: „*Halálunk óráját mindenkor szem előtt tartasuk, és állhatatosan gondoljunk Krisztus Urunk szavaira: Vigyázzatok, mert sem a napot, sem az órát nem tudjátok.*” Miklósnak azonban Isten – mint olykor más szentjeinek is – bejelentette közelgő halála napját és óráját is. Miklós vágyakozva vette magához a szentségeket, majd rövid betegeskedés után, december 6-án visszaadta lelkét teremtőjének. Mirában temették el, a főtemplomban. Halála előtt nyitva látta az eget, s az angyalokat hozzá szállni, hogy őt a mennyei dicsőségbe vigyék. Utolsó imája e zsoltár volt: „*Te benned reméltem, ó Uram!*” S midőn e szavakhoz ért „*Te kezedbe ajánlom lelkem*”, a szent püspök lelke valóban Teremtőjéhez távozott. Testéből rögtön halála után illatos olaj folyt, mely számtalan beteget meggyógyított. Bariban, a szent István vértanú templomában ahová testét 1087-ben átvitték, a mai napig (1860-as évek) folyik ezen üdvös olaj.

Kontantinápolyban már az 500-as években templomokat szentelnek a tiszteletére.

Ő a házasság és az anyaság oltalmazója, a gyermekek nagy barátja. Ünnepe a karácsony előkészítője. Patrónusa a gabonakereskedőknek, ügyvédeknek, patikusoknak, olajárusoknak, halászoknak, vízimolnároknak, hídépítőknak, raboknak, zarándokoknak, eladólányoknak, diákoknak, céheknek és még számos más közösségnek. Középkori ábrázolásain fehér köpenyben jelenik meg, a zártság (ábra) és nyitottság (ábra), a születés-varázslás és a fény kiadásának képleteivel. Miklós a megáldója a vízi közlekedésnek is. Gonoszűző.

„*Szent Miklós pénzének*” nevezik a megvásárolt jószágra, portékára adott foglalat, amelyet rendszerint áldomásra költöttek el: megitták a „*Szent Miklós poharat*”. Selmecebányán a bányászok patrónusa (a bányamély és a sötét napok időszaka rokon egymással!). Névünnepe, illetve annak előestéjén a régiségben „*Miklóst jártak*”. A gyermekpüspök (néhol krampusz és egyéb szereplők kíséretében) betér azokba a házakba ahol gyermekek vannak: „*vizsgáztat*”, „*gyóntat*”, imádkoztat, majd jutalmaz vagy virgáccsal fenyít (e játék főleg németlakta vidékeinkre volt jellemző). Dunántúlon a „*láncos Miklós*” éktelen zajjal vonul végig a falun,

hogy távol tartsa a gonoszt. Csepregen a régiségben hosszú láncot csörgetett, megverte vele a járókelőket is. Vépen a tollfosztókat látogatta különös kedvvel, ördögnek öltözött legény kísérté négykézláb járva; ijesztgette a lányokat- gyerekeket, néha fához, kútághoz kötözte őket. Ipolycsekén Miklós estéjén, de már egy-két nappal előtte is a legények csapata maskarába öltözve járta végig a falut, látogatta a fonóházakat, tréfásan „gyóntatta” a lányokat. A görögkatolikus lányok Miklós napjának előestéjén fölmentek a templomtoronyba, háromszor ráütöttek a harangra – eképpen varázsolva a kérőt. A szlovák lányok e napon forráskútnál kértek maguknak vőlegényt. Miklós Kecskemét védőszentje.

Az a „Mikulás-szokás”, amikor a gyermek kitett lábbelijébe ajándékot tesznek, évszázados csupán (a XX. század eleje óta van divatja). „Szerzője” cseh csokoládégyáros (innen a Mikulás elnevezés!), aki rájött, hogy több édességet tud eladni, ha a szent képét formálja meg abból. A puttonyos, púposnak tetsző kerti-törpének azért adódott piros öltözete, mert e szín harsogó, hangos: odafigyelésre, megvételre ösztönöz – csábít.

Myrai Szent Miklós valamennyi ábrázolásán fehér köpenyes dalia! Az adventi készület színe a fehér, amely a tűz, ez esetben a lélek tüzének legnemesebbike. A miklósi ajándékozás egyidős a Mikulással, ám mai, pénzre alapozó formájában a Fény-Krisztus születésére való csöndes készületet zajosítja, torzítja el. Isten a Világot az Ő örökkön kiáradó szeretetével teremtette és tartja meg, a szeretet az ő legnagyobb ajándéka, az egyetlen dolog életünkben, amely soha, semmikor, semmivel nem vásárolható meg. Ilyenkor, az élő fény hiányában hibáink, mulasztásaink (az aprók is!) óriássá növekednek: gyermekemet, apámat-anyámat, társamat az elmúlt hónapokban nem úgy szerettem, áldozattal, lemondással, ahogyan lelkiismeretem kéri azt. Fáj, éget e mulasztás, s hízélgéssel, ajándékkal próbálom a hiányt pótolni, enyhíteni; de csak a zajt szaporítom ezzel, az adventi zsidvásár erősödik elviselhetlenné (holott az advent szerepe éppen ezzel ellentétes: a lélek elcsendesítése, karácsonyra hangolása, alázatos megágyazása – bennünk! – a Megváltó születésének).

Szent Miklós napja, annak tartalma meghatározza, ezáltal el is torzíthatja a karácsonyra való készületet – ennek láttató példája, hogy 2000-ben az ország minden vidékén megjelent egy óriásplakát, amelyen Mikulás az ördöggel koccint. Egyenes következménye ez annak az okoskodásnak, miszerint a Teremtett Világnak két alappillére adatott: a jó és a rossz (ezen okoskodás következménye a plázák rövidszoknyás Mikulás-lánya, az újságokban hirdetett bérelhető Mikulások és angyalok! A test eléggül eképpen – a sápszedők nagy-nagy öröme – a lélek pedig szűkül és szűkül a félelemtől).

Eredendő hitünk szerint a rossz a jónak hiánya csupán. A hajdani „láncos Miklós”-járásban deli legény vállalta a szent szerepét, aki sarkára tudott állni a táncban is, s lábon állva, eget és földet összekötő gerinccel járta végig az utcákat; mellette a maskara ördög, a kormos, a fekete négykézláb közlekedett, a földdel volt párhuzamos egész tartása, s „kézzel-lábbal” mutatta alávetett szerepét. Egymáshoz való viszonyuk is az eredendő jót erősítette a régi faluban, játékuk a szórtságot üzte, a jó hiányát, a lelket betegíteni szándékozó gonoszt.

De megidéződik Szent Miklós napján az esztendő „szembe-pontja”, Szentháromság is. Miklós az eretnekeknek úgy „bizonyítja” a Szentháromság titkát, hogy fölkap és megüt egy téglát: „*ottan tűz származék belőle és víz, marada csak az sár az ő kezében. És monda: Íme látod, hogy miképpen három állat vagy az ez teremtett állatban és egy téglá, azonképpen három személyek vannak az egy istenség ő állatjában az Szentháromságban*” – írja az Érdy-kódex.

December 13. Luca

(Ókeresztény szűz - †303, vagy 310.)

Gazdag szülők gyermeke, Szicíliában, Syracuse városában született; szüzességét már gyermekként Istennek ajánlotta. Édesapja halála után anyja, Eutichia egy gazdag pogánnyal eljegyezte. Luca, hogy anyját meg ne szomorítsa nem tiltakozott, hanem egyre csak halogatta

az egybekelést és buzgón imádkozott, hogy szüzességét megtarthassa. Nemsokára édesanyja beteg lett, s Luca négy éven át ápolta őt, majd mikor a gyógyulásra már semmi remény nem volt, Catanea városába vitte Szent Ágota sírjához, hol sok csodás gyógyulás történt. Itt Lucának Ágota megjelent álmában, s kérdezte: „Édesanyád már meggyógyult a te hited által mit kívánsz tőlem?” Majd hozzátette: „amint érettem Cataneát, úgy a te nevedért Syracusát dicsőíti meg Isten, mert megtartottad tisztaságodat.” Felébredvén édesanyját egészségesen találta, s arra kérte, hogy földi jegyesről többé szó se essen közöttük; hanem hozományát adja ki neki. Anyja tudta, hogy Luca mindent a szegények között akar szétosztani, de végül lánya ékesszólására még többet is adott mint amennyi járt volna, s Luca valóban mindent a szegényeknek adott.(...)

A magyar néphagyomány egyik legjelesebb alakja. December 13. a Gergely-naptár életbe lépte (1582) előtt az esztendő legrövidebb, legsötétebb napjának számított, s egyben a téli napforduló kezdő napja volt. Innen a Luca-napi termékenységvarázsló játékok, egyebek között a „kotyulás” is. A „kotyulás” a karácsonyi asztal fény-áldotta szalmáját vitték magukkal a legények, hogy termékenységvarázslásuk hatékony legyen. („Szent Lucának 72 híres napja a napot rövidre szabja” – mondogatták Szegeden és Szentbalázson).

Luca, aki nevében rokon a luc-lux (latin: fény) szavakkal, a fény óhajításának igen összetett hagyományát hozza el.

Luca napja méhében hordozza az új esztendő reménységeit, de gondjait is. Tele van asszonyi kezdeményezésekkel, változatos tilalmakkal, amelyek következménye az egész évre kihat. Luca időszakában, az ő „holdudvarán” a leghosszabbak az éjszakák: a gonoszok, bűbájosok, a rontások ideje ez. A középkori Európában a nép hitében, tudatában az oltáron tisztelt Luca mellett egy boszorkányszerű rontó-bontó Luca is él: „lucapuca”, „luca”, „lucaasszony” a neve. Kísértet-szerű jelenség, mindenekelőtt az ember rontására igyekszik.

Egyes vidékeken a zöld ág sarjasztása ezen a napon kezdődött. Ebben Luca, mint Jézus menyasszonya házasságszerző szerepű. Hercegszántó sokác szokásában a kislányok hajukba font virágkoszorúval jártak, szűzséget varázsolva Luca és karácsony között az iskolába; régebben a nagylányok is viselték e koszorút. A koszorú az ókortól a természeti népeknél és a hagyományát tartó magyar vidékeken ma is a szűzség jele és megerősítője. Kiskunmajsán a „lucapogácsába” gyűrűt sütöttek, ha az eladólány találta meg, rövidesen férjhez ment.

Az ország különböző vidékén e napon készítették a „lucakalendáriumot”; a tizenkét hónapnak megfelelően tizenkét részre bontott hagymát megsózták, a kemencepadkára tették, s amelyik rész reggelre „könnyezett”, az általa jelölt hónap csapadékosnak ígérkezett. Ekkor kezdték el a „lucaszék” építését is amelynek karácsonyig kellett elkészülnie, s aki arra éjféle misén fölállt, meglátta a pap szoknyája után kapkodó ördögöt, a falu boszorkányát; a „lucaszék” készítésével rendezett ember megláthatta a készületlen, a szórt, rontást idéző másikat. A család férfitagjának minden nap valamit kellett tennie a lucaszék készítésében, némely vidékünkön kilenc féle fából kellett készülnie (a férfi számára ezen aprólékos játék adta a rendeződés lelket-készítő alkalmát).

Kereszténység előtti hitet őriz a Szeged környékén sült „lucapogácsa”: ezt jó sok zsírral készítették, sütés előtt apró tollakat szúrtak bele, minden családtag számára külön-külön. Akié sütés közben elégett, az hamarosan meghalt – vélték. Néhol úgy tartották, hogy ilyenkor a halottak hazajönnek „pogácsalakomára”, s meg lehet tudni tőlük, ki lesz a család következő halottja. A lucanapi harangszó a leskelődő gonoszt zavarta el.

E napon kezdték sarjasztani a lucabúzákat. A Galga-mentén az eladólány cserép földbe csigavonalban szórta a magokat (a férj után sóvárgó lány szüzi „mag-akarása” adta eredetét, varázsos zöldülését; a csigavonal pedig az élet, a lélek ősképe). Tápén azt mondták a lucabúzáról: „neköm kinyerem, jószágomnak legelője, zöld mezeje.” Ha szára hosszúra nőtt, jó szalmás termést vártak; világoskék szalaggal kötötték át. Karácsonykor az asszonyok az oltárt öltöztették vele, s vacsorakor közepébe szentelt méhviasz gyertyát téve az asztalra került.

Luca napján az ország számos vidékén asszonyt nem engedtek be a házba, nehogy fölösleges fecsegésével szórttá tegye a háziakat, sem rokont, sem szomszédot; nem adtak kölcsön semmit; az aprójóságot pedig abroncskarikába, vagy az udvar közepére karcolt körbe szórt maggal etették. A tyúkok a sötét napok időszakában, mivel nem találtak csipegetni való fűvet, idegessé, „karicálóvá” váltak, nyugtalanná téve ezzel a családot is; az anyaölet megidéző karika „ölelése” elcsöndesítette őket. Varrni tilos volt, mert bevarrták volna a tyúkok tojókját; annak megnyitására babot fejtettek. Őrségben fűzfavesszőből „suprát” fontak, s azzal verték ki a fehérnépből a rossz szellemet, s kívántak neki egészséget, mértékletességet. Palóc vidéken lepedőbe öltözött legény, derekán borjúkötéllel, csizmáján posztóval, hogy járása hangtalan, angyali legyen, úgy járta a házakat. Arcát liszttel, nyúlborrel vagy szitával fedte be (vele, általa az áhított tisztaság, a szűzség volt jelen – a nyúl a keleti állatövben a Szűz havának jelölője, akárcsak a szita négyzetrácsa). Kopogtatás nélkül lépett be az ajtón, s a kezében tartott Márton napi áldozati lúd fehér szárnyával („angyalszárnyal”) simította végig a háziak arcát, s a falon lévő tárgyakat; a sarkokra keresztet rajzolt a szárnyal, és hátrafelé lépegetve távozott, nehogy a varázslást megtörje. Ő nem az európai rontó-bontó „lucapucát” idézte meg, hanem a „lucaság” tisztaságot óhajtó-varázsló arcát mutatja felénk.

BAK

KARÁCSONY HAVA, BOLDOGASSZONY HAVA

Fény-Krisztus születése után kemény, köves fagy, az igazi tél fogja a határt, az ember lelkét, testét, de tesped a jószág is az istállóban. Ha nem moccan bennünk, általunk az élet, akkor az ilyenkor szükséges megpróbáló keménység nem ismer határt dolga végeztében és megtartás helyett gyilkol, s elpusztítja mindazt, aki-ami újulásra vár; miképpen közel kétezer esztendeje a gyermekisten, Jézus, az életet hozó égi király születése után a földi uralkodó az evilági trónus féltése miatt halomra ölte a kisdedeket. A régiek éjféle miséről hazaérve rögtön tették a dolgukat: legmélyebb álmukból zavarták föl az aprójóságot, velük „riadoztatták”; s az István napi köszöntők, a napján kezdődő regöles, az aprószenteki korbácsolás, a zajos nyájfordítás újév hajnalán, a háromkirály-járás kiugratható szitacsillaga mind-mind e megmozdulást ösztönözte.

A régiek már vízkeresztől farsangoltak, a Vízöntő hava vette ezzel „idő előtt” kezdetét; de a Bak nem adja magát könnyen; január közepén még keményen visszaköt, s hurkolása kíméletlen.

Az alexandriai remete Szent Pál január 15-i ünnepe jelöli ezt; hiszen ő, Pál a legenda szerint hatvan (más forrás szerint nyolcvan) esztendeig a sivatagban egy kőlyukban él szinte mozdulatlanul, s akkor is, amikor az angyalok már az ég felé viszik hófehér lelkét, halott teste kövülten térdepel. Remete Szent Antal, aki szintén alexandriai (ld. Remete szent Antal, január 17-én) már hiába akar egyedül és egyhelyben maradni miképpen Pál, neki mindig beljebb kell mennie a sivatagban s onnan ki, egészen Etiópiáig, mert az Úr mindenüvé utána küldi híveit. A régiek állatszentalést tartottak ünnepén, s a szentalést végző pap szánját nyargaló lovak vitték az egyik szabadtéri oltártól a másikig: ösztönözve ezzel is az időszerű isteni parancsot, a mindenképp megmozdulását. Január 18-án Piroska imájára ledőlnek a pogány kőbálványok, s a kőtemplom is rommá lesz – és Sebestyén január 20-án fölébreszti a fákat. Hiába gyilkol még

mindig a tél Ágnessel, akit 13 évesen küldtek vértanúhalálra, január 21-én; mert rá egy napra Vince már nevével is a győzelmet idézi, és napján Jézus növénye, a szőlő is „*mocorogni*” kezd, s az erdőben a madarak nászukat tartják. Január 25-én pedig Jóraforduló Pállal végérvényesen átfordul az idő, s az ezen a napon szitát fordító ember lelke is.

A születés, amelyben csillagocska, napocska (fény) jön mindahányszor a világra, a Nap esztendőkörös újjászületésével a Bak „*nulla pontjával*” volt rokon (dátum szerint bármely napon is történt a világra szépülés!). A hajdanvolt ember hitében fénytől-fényig tartott az emberélet, s amikor távozott a lélek: csillag született a mennybolton. A csecsemő szoros pólyakötése, amely 6-9 hétig gúzsozta a kisgyermeket – a Bak jegyterületének tulajdonságát valósította.

Karácsony ünnepét betlehemezés, szentcsalád-járás, „*bő-kovács*” játék vezette be az advent fontos tartozékaként. A betlehemezés okát az adja, hogy minden esztendőben bennünk van ezen időszak két tulajdonsága: 1.) az ember az istentelenségben próbál saját akarata szerint védekezni a rossz ellen, de az egyedül nem megy (a játékban a király, az uralkodó merev, „*köti az ebet a karóhoz*”, mozgása is darabos, kötött – ez legtovább a bukovinai betlehemesnél maradt meg); 2.) az ember elengedi magát, szórttá válik (a pásztorok összevissza beszélnek, nem értik még egymás szavát sem).

De Betlehemben, a születésnél, leborulva Krisztus előtt mindkét viselkedés kisimul, a krisztusi értelemben „*emberi*” lesz. A merevség, görcs feloldódik, a szórtság pedig összeszedettségé sűrűsödik. (...)

Hegyhátvidéken napfordulati pásztorjáratot jártak a betlehem körül. A szeged alsóvárosi templomba a századfordulón még az éjféle misére dudaszóval pásztorok vonultak be, ketten közülük gedát és báránykát hoztak, s adták át a miséző papnak, s a jószágok átadását napfordulati tánc követte amelyet mindenki járt, s dudaszó kísért(e). A betlehemezők (az angyalok és Mária is) általában legények voltak, de Mezőkövesden lányok adták elő a játékot.

E napon (24-én) van legkevesebb a fényből és legtöbb a sötétből; a bűn, a sátán még utolsót próbálkozik, mert vesztét érzi, s ilyenkor támad legerősebben, mielőtt végleg megtörné uralmát a Megváltó születése.

December 25. Karácsony

(A téli napforduló ősi ünnepe; a kereszténységben Jézus Krisztus földi születésének emléknapja: az öröm és a békesség, a család és a gyermekség, az otthon és a szülőföld, az életet adó fény megszületésének ünnepe. A világosság örök győzelme a sötétség fölött.)

Karácsony: Krisztus születése; a szűzivé varázsolt lélekben, mint egykor Mária tiszta méhében a megfogant élet most világra szépül, megszületik a Megváltó, aki eloszlatja rideg tamáskodásunkat, megváltja összüleink bűnét, eltörli az örök halált, születésével életet szerez mindannyiunknak. Jézus világrajöttével Isten emberré lesz, az örök Ige megtestesül. Isten végtelen irgalmában megkönyörül a bűnbeesett emberiségen s a paradicsomból való kiűzetéskor megígért szabadítót nekünk ajándékozza; ekkor Isten Jézusban – amint az apostoli hitvallásban imádkozzuk – „*értünk emberekért, a mi üdvösségünkért, megtestesült a Szentlélek erejéből, Szűz Máriától és emberré lett;*” amint János apostol mondja Evangéliumának prológusában: „*És az Ige testté lőn, és miköztünk lakozék; és látók az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének dicsőségét, ki tele volt malaszttal és igazsággal.*” (Jn.1,14)

A bűnbeesett ember ugyanis a maga erejéből képtelen megigazulni, Megváltóra van szüksége, aki bűnei adósságáért – büntelenként – megfizet, megszabadítva a halál rabságából; ezért Krisztus születése, a Megváltó közénk érkezte a legnagyobb örömhír, az Ige életre kelése. Isten Krisztusban a Szentháromság második isteni személyét, a Fiúistent ajándékozza nekünk,

s ezáltal – a keresztségben – mi is Isten fogadott gyermekei leszünk, Krisztusnak pedig – az Utolsó vacsorán szerzett Oltáriszentségben – valóságos testvérei. (...)

Karácsony előestéjén lámpagyújtáskor kezdődött a kántálás, korintyálás, gegőzés, kolindálás – velük egyidőben jártak az ostyahordozó gyerekek. Az ostyát rendszerint a kántor készítette; Jézus képe, vagy jelképe volt rajta, a tisztaszoba közepén a mestergerendára függesztették föl (a tisztaszoba a családi istentisztelet helyét töltötte be, mintegy a ház kápolnája volt). A moldvai székely karácsonyi kántáló éneke az esztendő két kezdőpontjára utal: az egyik karácsony, amikor a teremtő, törvényt adó Fény születik, a másik pedig húsvét, amikor az ő áldozata révén, s ereje által a határ, s vele az ember lelke is újjászületik.

*„Paradicsom közepibe’,
Aranyszőnyeg leterítve;
Azon vagyon rengő bölcső,
Abban fekszik az Úr JÉzus:
Bal kezibe’ aranyalma,
Jobb kezibe’ aranyvessző.
Megzuhintja a vesszejét:
Zeng a mező, zúg az erdő.
Sohsem láttam szebb termőfát,
Mint Úr Jézus keresztfáját,
Mert az vérrel virágozik,
S Szentlélekkel gyümölcsözik.”*

A karácsonyi bölcső a Paradicsom állapotát ígéri mindannyiunknak karácsony éjjelén; Krisztus keresztfája húsvétal az örök életet szerzi; az ének utolsó sorával egyben már a Szentlélek kiáradására, pünkösdre is utal. Ugyancsak Pünkösödöt idézi a mestergerendáról alálógó fenyőág fény-kiáradását valósító formája, melyet – főleg a polgárházakban – idővel felvált a karácsonyfa állítás XIX. század elején kezdődő szokása. E században fokozatosan terjed el állítása falvainkban is; a rendszerint almával és aranyozott dióval ékesített fa kezdetben szintúgy a mestergerendáról függ alá (később – a Lucabúzáat felváltandó! – az asztalra kerül). Horgoson régen koronafát állítottak, amely glédics (gladícia) ágából készült. (Talán a húsvétra utaló) töviseit színes papírral csavarták be, kettőt-hármat összekötöttek vagy átfogták egy negyedikkel. Virágcserepbe ültették, tuskéire almát és aranyozott diót tűztek.

Országszerte az ünnepi asztal éke a Luca-napkor sarjasztott búza volt, közepén a szentelt gyertyával. A karácsonyi asztal, csakúgy mint a székely kántáló ének a kettős évkezdetre utalt. Rendszerint három terítővel takarták le az asztalt, s a leterített asztal Mária lelke-méhe volt. Mindhárom a lányok és az asszonyok szőtték és hímezték advent csöndjében, a születés-varázslás csodás időszakában: a csönd, a rend valósult ezzel bennük és általuk; s e renddel lelkünk szüzzé válása valósult. Az asztal közepére a Lucabúza került, „*fészkében*” szentelt gyertyával és az egész Mária ölet-ölelését idéző világoskék szalaggal kötötték át; mellé az elmúlt esztendő terményeiből tettek, az asztal alá búzaszalma terült (a Napot, Jézust idéző sárrany: „*Jézusnak Jézussal ágyasztak*”), és odakerült az ekevas is; az ekevasat azért áldották meg, mert a földet szántották, „*bántották*” vele, amelyet hagyományörző vidéken ma is (élő)lénynek tartanak, s Földanyának hívnak. De ide kerül a kenyérvágó kés is; a régiségben ugyanis a kenyeret törték – amikortól késsel vágták, a kenyeret szelő kést is „*megszenteltek*”, mintegy bocsánatot kérve Istentől, áldását kérve a kenyér ilyenféle megszegésére. A szalma a születést jelölte, a lucabúza a húsvéti mezőt, a gyertya Jézus áldozatát, a minden-jóságot, az áldozatból újratamadó életet.

Éjféli misénél a beharangozás előtt a régi ember nem lépett be a templomba, mert úgy tartották, a falu elhalt papja misézett ott a lelkeknek (az ország számos vidékén a karácsonyi

asztalon az elhunyt hozzátartozók is terítéket kaptak). A misére várók kint nézték a pásztorok zajkeltését – az ostorpattogás, a kolompolás látványával és hangjával az ő lelküket is tisztította. Beharangozás után a templomban a legények diót szórtak az oltárhoz tartó pap elé. Néhány emberöltő előtt a székely falvak némelyikében kerecsensólymot röptettek az éjféli misén; hiszen a fény születése e nemes ragadozómadarak avatásának alkalmát is adta. S a kerecsensólyom, a mi fényhozó madarunknak, a Turulnak előképe; föltehetően karácsony szavunk is a kerecsenyből képződött.

A templomban a lucaszékről a lelkében rendezett ember ilyenkor láthatta meg a pap szoknyája után kapkodó ördögöt vagy boszorkányt. Az éjféli mise Úrfelmutatása alatt az istállókat, amelyekben friss búzaszalmán állt a jószág, égi fény töltötte be, s a barmok „*megszólaltak*”, a család jövő évi sorsáról beszéltek; ha e varázslatos percben szénát adtak a lónak, az táltossá válhatott – tartották. A kutak, források és patakok vize egyetlen pillanatra borrá vagy aranyosvízzé változott, s aki ezt a pillanatot eltalálta, egészséget, szépséget ihatott belőle. Ebben merítették meg azokat az almákat is, amelyek közül egy-egy a karácsonyi asztalra, mosdóvízbe (erről mosakodtak vízkeresztig), s az állatok itatóvizébe került.

Ekkor mutatta meg eredményét advent, Márton, Katalin, András, Borbála, Miklós, Luca napja andrásoló vagy más jósló cselekménye. Az éjféli „*misevégző*” harangozással fejeződött be a napfordulás, a születés szent időszaka.

Miséről hazamenet terítették meg a karácsonyi asztalt. Abroszának (amely Mária szűzi méhét idézi meg, a termékeny, istenszülő anyaméhet) gyógyító és termésvarázsló ereje volt; egyebek között ebből vetettek tavaszon és őszön, s erőt kaptak általa azok a növények (magok) és gazdasági eszközök, amelyeket az abroszra, illetve az asztal alá tettek. A karácsonyi asztal, a házioltár a hálaadás és könyörgés eszköze volt. A gazda ekkor, az asztal mellett szegte annyi részre az aranyosvízbe merített almát ahányan az asztal körül álltak, a Mindenséggel való együvé tartozás, a család összetartozásának jeleként s itt mondta el a nagycsalád feje (egyebek között) ezen ősi ima két sorát:

*„Begyütt Jézus a házamba,
Házam közepébe megállta.”*

Mert karácsony ez: bennünk, emberekben az ilyenkor megszülető fény személyesül, Jézussá válik. Néhány székely faluban az ilyenkor megszülető aranycsikótól (csikótól) várják a lélek ajándékát. Az aranycsikó pedig nem más, mint a közénk született Isten, Jézus „*kedve*”.

Az asztalra kerülő ételek egészség-, és szerencse-jósló húsfélék, édesség és gyümölcs voltak.

Mielőtt evéshez láttak, a gazda a szoba négy sarkát búzaszemekkel szórta meg; de nem hiányozhatott az étkezésből a fokhagyma, a méz és a dió sem. A fokhagyma ősidők óta gonoszűző szerepű, ezer nyavalya távoldatója; a kibontott dió a rendet jelentő két angyalt idézte meg. Mind az almaszeletet, mind a diót és a fokhagymát mézbe mártották; a méz pedig a Teremtő Isten kegyességét hozta el a karácsonyi asztalra. A gazda Isten akaratából pappá nemesedett; a mézbe mártott almaszelet, dióbél, fokhagyma szertartása „*szentáldozásnak*” számított.

Vacsora után gondosan összeszedték a morzsát: később gonoszűző, betegséggógyító és termésvarázsló szerepe jött. A tüzet reggelig táplálták, némely vidéken öreg fa tuskóját tették rá, a házi tűz, az ő ilyenkor panaszkolta el, ha évközben szemetet tettek bele, vagy nem kapta meg az ételek „*javat*” (régében étkezés előtt ételből-italból adtak a tűznek, a régi-régi áldozat emléke maradt fenn e szokásban; a tűzben ugyanis amelyet „*Ősnek*” neveztek, a Teremtő maga volt jelen – ezért nem volt szabad kialudnia! –, Őt idézte meg. Talán Isten szavunk is innen származtatható: Ősten; a „*ten*” szócska némely velünk rokon keleti török nyelvben fényességet jelent, így Ősten=Ősfény. Napjaink karácsonyain az egyre jobban, a fájóan hiányzó szeretetet

próbáljuk parttalan, értelmetlen ajándékozási szokásainkkal megvásárolni; az egyetlen, a legfontosabbat amely soha nem vált, s válhat árucikké. Innen kielégületlenségünk és a sóhajtas: „végre ezen is túl vagyunk már!”).

Másnap kora reggel regösök járták végig az utcákat, s köszöntő gyermekek; aztán szomszédok, rokonok, komák. Székelyföldön „*megénekelik*” egymást a nagycsalád különvált tagjai; énekes köszöntővel keresik fel az „*öreg*” házat, s eljön ilyenkor a nagycsaládból haraggal kiszakadt is szeretteivel.

A regösök csapata általában vízkeresztig járta a falut. Pogány-keresztény alakoskodók voltak ők; állatbőrbe öltöztek, láncosbottal, köcsögdudával, dobbal zajongtak, zenéltek, „*moccantottak*”. Különösen a lányos házakat keresték föl, egyebek között farsangi esküvőre regölték egybe a fiatalokat.

Karácsony napján – Isten kegyelméből – gyarlóságuk fölé emelkedtek e tájon eleink; a megéneklésben a bennük megszületett Jézus kért, s adott bocsánatot kimondatlanul is. (Amint a regölés is a megszületett fény érdekében a moccanást, a szeretet tevővé, cselekvőse válását sürgeti, úgy a régiségben is a megszületett Jézusnak, hogy élete megmaradjon, Heródes gyilkos indulata elől menekülnie kellett; a betlehemi gyermekgyilkosságok elől Egyiptomba ment a Szentcsalád; mert „*Az igazi világosság, aki minden embert megvilágosít, a világba jött. A világban volt, a világ őáltala lett, de a világ nem ismerte fel őt. A tulajdonába jött, övéi azonban nem fogadták be.*” (Jn.1,9-11)

Eleink hitében Jézus nemcsak a történelmi régiségben látta meg az áldott napvilágot, hanem megszületik minden karácsonyon, s az éjfélek is az Ő közénkszületését hozzák; története, az Üdvtörténet valamennyi esztendőben osztályrészünk mindig ugyanúgy, s egy csöppet mégis mindig másképp. (...)